

• **5. JANUAR** ble **Karl Radek** valgt som utsending fra Komitern for å få til en kompromissløsning med **Det Norske Arbeiderpartiet** for å beholde dem i kommunistinternasjonalen. Man oppnådde enighet i sentralstyret, men uenighet mellom **Tranmæløyen** og **Scheffliøyen** førte til ny strid. 27. januar vedtok Arbeiderpartiets landsmøte å støtte **Tranmæløyen**, og bruddet med Komitern var endelig.

• **STORTINGET** vedtok 9. januar å **avke tollsatsene** kraftig for å kompensere for manglende skatteinngang.

• **1. FEBRUAR** gikk **Regjeringen Biehr** av etter å ha lidd nederlag i Stortinget i traktatsaken med Portugal om import av hetvin. 5. februar overtok **Otto Bahr Halvorsen** fra Høyre som statsminister, men han døde 23. mai etter drøyt to måneder som statsminister. **Abraham Berge** fra Frisinnede Venstre overtok 29. mai.

MO I RANA

Dette året fikk **Mo i Rana** status som **ladested**. Senere ble dette Nord-Norges mest betydelige industristred, og har også blitt distriktpolitisk virkemiddel til del med nasjonalbibliotekavdeling og NRKs Isenskontor. Knappt 20 000 innbyggere.

LØVBERG FØDT

10. juni ble **Asse Nordmo Løvberg** født. Hun debuterte som sopran i 1948 og var i perioden 1952-70 ved **Kungliga Teatern** i Stockholm. I perioden 1973-90 var hun professor ved **Norges Musikkhøgskole**, og hun var sjef for **Den Norske Opera 1978-81**. Hun har hatt gjesteopptredener ved de største operascenene i Europa.

WEIDEMANN FØDT

14. juni ble **Jacob Weidemann** født. Han er blitt en helt sentral maler i Norge siden krigen. Maleriene hans kan karakteriseres som ekspresjonistisk, abstrakt og naturorientert. Weidemann har hatt en rekke omfattende utsmykkingsoppgaver, som i **De Sandvigske Samlinger** på Lillehammer der Weidemann også bor på gården Ringsveen.

1923

NITTENHUNDRE-OG-TRE-OG-TYVE

Vårt århundre

Norske Tall

• **FOLKEMENGDEN** i Norge 1. januar 1923 var 2 707 000. Dette var en økning på 24 320 fra året før. Det ble født 61 731 babyer. 1283 (2 08 prosent) var dødfoet, noe som var det nest laveste dødtallet så langt i århundret. Bare 1921 hadde vært bedre da 1171 (1 81 prosent) var dødfoet. Det verste året så langt i århundret i faktiske tall var i 1901 da 1749 (2 55 prosent) var dødfoet, og i 1931 prosentvis da 2,69 prosent av babyene var dødfoet. I moderne tid ligger tallet på mellom 200 og 300 (1992 - 259 - 0,43 prosent)

Norske Navn

- **FORFATTEREN** Harald Ulrik Sverdrup ble født 29. mai.
- **MUSIKEREN** Bjarne Nerem ble født 31. juli.
- **FORFATTEREN** Arnljot Eggen ble født 13. august.
- **FORFATTEREN** Paal Brekke ble født 17. august.

Kuppforsøk i ølhall

Dersom man skal utrope vårt århundres mest negative personlighet er sannsynligheten stor for at de fleste vil ha **Adolf Hitler** på topp.

I 1923 prøvde **Adolf Hitler** og kretsen rundt ham å begå kupp i München. I motsetning til hva mange har gitt inntrykk av i ettertid hadde Hitler og hans ideer stor oppslutning i Bayern allerede på begynnelsen av 20-tallet. Riktignok var Hitler bare en av mange som predikerte nasjonal stolthet, å slå tilbake ydmykelsen av Tyskland, kommunisistfare, en diffus antikapitalisme og lignende, men ingen gjorde det med mer intensitet og fanatisk overbevisning enn Hitler. I tillegg til oppslutning fra ydmykede hjemvente soldater fra krigen pleide ungkaren Hitler omgang med en rekke fremtredende borgere i München.

Han var en populær gjest i nasjonalbevisste kretser, og hadde sjarm og tilsynelatende innsikt som slo godt an. Når det lovlige lokalstyret i Bayern stadig overså og ignorerte pålegg fra riksstyret i Berlin opplevde mange dette som et endelig bevis på Berlinregjeringens totale ubrukelighet.

Selve kuppet i 1923 var en underlig forestilling. Om kvelden den 8. november holdt den bayerske regjeringssjef **von Kahr** en tale i en bierstube med det klingende navnet **Bürgerbräukeller**. Ølsjappen ble omringet av **Hitlers SA-menn**. I det von Kahr skulle avslutte talen strømmet det inn soldater med stålhjelm i møtesalen. Forvirringen var stor, men Hitler klarte å avfyre et skudd mot taket og ropte deretter ut: «Den nasjonale revolusjon er brutt ut. Den bayerske regjering er avsatt. En provisorisk riksregjering blir dannet.» Han klarte å vende stemingen hos møtedeltakerne og det var en

gemyttelig tone og enighet når folket forlot den øldunstende Bürgerbräukeller. Hitler klarte også å få med seg **von Kahr** fordi han klarte å overbevise lokalregjeringssjefen om at **general Ludendorff**, øverste militære leder i Bayern, var en del av kuppet.

At de ansvarlige neste dag trakk tilbake det som Hitler hadde sett på som en aksept for maktoveratakelsen, ble en alvorlig strek i regningen som kom til å forsterke Hitlers paranoid trekk senere. Likevel var det mange både for og etter som nikket anerkjennende til Hitler og hans gruppe som maktet å gjøre noe med den nasjonalt nedverdiggende situasjonen. I februar 1924 sto Hitler for retten, og han brukte den farselignende rettsaken der han var tiltalt for **høyforræderi** til propaganda for sitt syn. Uten inngrepen fra dommeren, og til aktorats indignerte protest, gjorde han tiltaleplassen til en talerstol. Denne milde holdningen fra de formelle instansene gjorde også at fengselsoppholdet som han ble idømt i februar, på langt nær var den belastningen man kunne vente.

Hitler brukte tiden i fengselet godt og fikk begynt på første del av «**Mein Kampf**». Oppaktet til kupp-forsøket i november 1923, som strategen Hitler trodde hadde lyktes, baserte seg på den nasjonale, almene misnøyen mot krigsavslutningen og de ydmykende betingelsene i Versailles-traktaten. Det var også preget av den spesielt sterke patriotismen i det selvbevisste bayernområdet.

Man hadde sett hvordan **Mussolini** marsjerte mot Roma året i forveien og planla en tilsvarende marsj mot Berlin. Man hadde også sett hvordan **Lenin** og hans relativt lille flokk fikk med seg massene og dermed kontroll over kjempelandet Russland.

Et samlet Tyskland følte seg ydmyket av den franske statsminister **Poincarés** kompromissløse **seiersmaktpolitikk**. Fordi summen av ydmykelsene ble så stor fikk aggressive krefter fullstendig overtaket på mer moderate grupperinger.

Forfatteren **Thomas Mann** sa til sin bror **Heinrich** på denne tiden: «Våre franskmenn synes å ha satt seg i hodet, å ødelegge planene til enhver som taler det godes sak i Tyskland.»

Så selv om Hitler gikk på et midlertidig nederlag i 1923, var det mer enn nok næring i folkedyppet for Hitlers makttrang og menneskefientlige filosofi. Hitler kom grusomt tilbake for forandret både Europa og verdenshistorien.

Det er ikke noe du kan si som svar til et kompliment.

Jeg har fått komplimenter selv mange ganger, og det gjør meg alltid utilpass - jeg føler man på langt nær har sagt nok...

Mark Twain i «**Fuller's Day, Jannestovner**» 1923

Musikk

- **ARNOLD SCHÖNBERG'S** Piano Suite ble gitt
- **JEAN SIBELIUS'** sjette symfoni hadde premiere
- **RUSSEREN NIKOLA FJEDIGERS** Mechanical Dances kom ut.
- **GOR STRAVINSKY'S** ballett *Les Noces*, basert på et russisk folkeeventyr, hadde premiere.
- **«KING» OLIVER** og **«JELLY ROLL» MORTON** spilte inn New Orleans basert jazz og oppnådde å bringe størst jazz ut på langt større publikum
- **5. OKTOBER** hadde **Arius Milhaud's** jazzballett, *La Création des mondes*, premiere i Paris. Balletten var sterkt afrikainspirert og kulleser og drakter var designet av **Fernand Léger**

Sport

- **NORGE** spilte seks landskamper i fotball, 3-0 mot Finland, 2-2 mot Sveits, 2-3 mot Sverige, 1-2 mot Danmark, 2-0 mot Frankrike og 0-1 mot Tyskland.
- **CUPFINALEN** ble spilt mellom **Brann** og **Lyn**. Brann dro kongepokalen hjem til Bergen etter å ha slått osloqultene 2-1.
- **FINNEN Clas Thunberg** ble verdensmester på skøyter i 1923, noe han gjentok i 1925, 1928, 1929 og 1931. I tillegg tok han fem olympiske mesterskap og holdt fire verdensrekorder. Thunberg døde 80 år gammel i 1973.

Film

- **29. AUGUST** ble **Richard Attenborough** født
- **1. OKTOBER** ble **Walter Matthau** født. I hans tilfelle er det forstøddelig at han forandret litt på sitt fødenavn da han ble filmstjerne. Han ble nemlig født med det relativt utilnærmedelige etternavnet: **Matuschanskavasky**
- **4. OKTOBER** ble **Charlton Heston** født.

• **SELVPORTRETT:** **Adolf Hitler** i sin egen strek om trent på denne tiden.

• **NOBELSPRIS:** Den irske dikteren **William Butler Yeats** ble tildelt Nobelpris i litteratur. Yeats ble en foregangsmann innen **modernismen**.